

A mű eredeti címe:
Narziss und Goldmund

E kötet az Európa Könyvkiadó
1996-os kiadása alapján készült

Fordította: Gáli József

Sorozatszerkesztő és az utószót írta:
Horváth Géza

A címlapon Hermann Hesse
Bei Arosa (1928) című akvarellje látható

Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2002
Felelős kiadó: Szász Zsolt

Copyright © 1957 by Hermann Hesse
Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main
Hungarian translation © Gáli József jogutódai

Nyomdai előkészítés: Oszoli Judit

ISBN 963 9303 49 6

Első fejezet

A mariabronni kolostorbejárat karcsú ikeroszlopon nyugvó köríve előtt, az út szélén állt egy gesztenyefa, dél magányos fia, régi időkben Rómát járt zarándok hozta kemény törzsű nemes gesztenye; kerek koronája gyengéden borult az út fölé, teli tüdőből zúgott a szélben, tavasszal már zöldellt a környéken minden, a kolostorkert diófái is új lombruhájukban vöröslöttek, ő még sokáig vártott leveleire, majd a legrövidebb éjszakák évszakában sugarakba szökkenette lombozata sűrűjéből fénytelen, tejeszöld, oly intően, szorongatóan fanyar illatú, különös virágait, és sárguló koronája októberben, szüret után hullajtotta az őszi szélbe némely esztendőben be sem érő tuskés termését, hogy birokra kelhessenek érte a klastromi diákok, és az olasz földről származó Gregor perjelnek legyen mit megsütnie kandallója parazsán. Idegenül, szelíden lengette a kolostorbejárat fölött koronáját a szép fa, a más égtájrról való, érzékeny természetű, könnyen borzongó vendég, a kaput tartó sudár homokkőoszlopok, az ablakíveket díszítő, kőből vert csipkék, párkányok, pillérek titkos rokona, akit szerettek a walesiek meg a latinok, s jövevény-számba vettek az idevalósiak.

A külszági fa alatt jó néhány nemzedék klastromi diák elhaladt már, hóna alatt írotáblával, fecsegve, játszva, nevetgélve, verekedve; mezítláb vagy saruban, ahogy az évszak változott, szájuk szögletéből csüngő virággal, diót ropogtatva vagy hógolyót gyúrva. Mindig újak jöttek, egy-két esztendő fordultán mind kicserélődtek a jószerint egymáshoz hasonló szösze, göndör fürtös arcok. Némelyik ottmaradt, novícius lett, barát, fejét kopaszra nyírták, csuhát viselt, derekán kötelet; könyveket böngészett, oktatta a gyerkőcöket, megöregedett, meghalt. Mások, ha megtöltek tudománnyal, visszatértek a szülői házba, a lovagvárakba, kereskedő- és kézműves-portákra, kikerültek az életbe, úzták játékaikat, mesterségüket, s egyszer talán, férfikorban, ellátogattak a kolostorba, fiúcskákat vezettek tanuló sorba az atyák keze alá, egy pillanatra eltűnődve felmosolyogtak a gesztenyefára, aztán továbbmentek újra. A súlyos, kerek ablakívek, a zömök vöröskő ikeroszlopok között, a klastrom celláiban, termeiben éltek, tanítottak, tanultak, irányítottak, kormányoztak: műveltek itt sokféle, egyik nemzedékről a másikra szálló művészetet és tudományt, jámbort és világít, világosat és titokzatosat. Könyveket írtak és magyaráztak, rendszereket építettek fel, összegyűjtötték a régiek írásait, másoltak képes kódexeket, ápolták a nép hitét, és mosolyogtak a nép hitén. Tudó okosság, jámbor kegyesség, együgyűség és agyafúrtság, evangéliumi bölcsesség, görög bölcsesség, fehér és fekete mágia, mindből tenyészett itt valami, mindennek volt helye, tere: remeteségnek, ve-

zeklésnek, valamint társaságkedvelő vidám életnek is; a mindenkori apát személyén és a kor uralkodó áramlatán múltott, hogy mikor melyik kerekedett felül, melyik divatozott. A kolostort híressé időnként ördögűzői, démonkergetői tették, olykor kitűnő zenéje, olykor egy szent, gyógyító és csodákat tevő atya kedvéért, máskor csukaleveséért, szarvasmájpástétomáért látogatták – mindegyikért a maga idejében. A szerzetesek és tanítványok, buzgók és lanyhák, böjtösek és tokások seregében mindig akadt a számos érkező, itt élő és halálát itt bevaró között, mindig akadt egy, akit mindenki szeretett, vagy akitől mindenki félt, a kiválasztottnak tetsző, a különleges, az egyéniség, akiről beszéltek még akkor is, midőn kortársait már régen elfeledték.

Éz idő tájt is élt Mariabronn kolostorában két egyéniség, két különleges lakó, egy öreg és egy ifjú. A dormitóriumokat¹, iskolatermeket, templomot benépesítő barátok nyájában akadt kettő, akiről tudtak mind a többiek, akire valamennyien figyeltek. Dániel apát, az öreg és Narziss, az ifjú, a tanítvány, aki nemrégén lépett a novíciusok sorába, de rendkívüli tehetsége miatt minden hagyomány ellenére már taníthatott, különösképpen görögöt. Figyelmet és kíváncsiságot keltő tekintélye a házban kettőjüknek volt, az apátnak és a novíciusnak, csodálták és irigyelték, titkon rágalmazták is őket.

Az apátot csaknem mindenki szerette, ellenséget nem szerzett magának, csupa jóság, jámborság,

¹ közös kolostori hálóterem (latin).

alázat volt. Csupán a kolostor tudósai vegyítették szeretetükbe valamilyen leereszkedésfélét, mert Dániel apát szent lehetett ugyan, de tudós semmiképpen. Jámborsága bölcsesség volt, latinul azonban gyengén, görögül egyáltalán nem tudott.

Az apát együgyűségén alkalomadtán mosolygó keveseket annál jobban bűvöletbe ejtette Narziss, a csodagyerek, a szép ifjú választékos, nyugodt, mélyreható filozófustekintete, szép és szigorú vonalú keskeny szája. Bámulatos görög tudásáért megszerették a tudósok. Nemes voltáért, finomságáért csaknem mindannyian szerették, sokan beleszerettek. Néhányan rosszallották, hogy oly nyugodt, fegyelmezett és szerfelett udvari modorú.

Apát és novícius, egyik is, másik is a maga módján viselte a kiválasztottak sorsát, a maga módján uralkodott, a maga módján szenvedett. Mindkettő rokonabbnak, közelebb állónak érezte a másikat a többi klastromi népnél, mégsem találtak egymáshoz, mégsem melegedtek fel egymás iránt. Az apát nagy gondot, nagy figyelmet szentelt az ifjúnak, s aggódott érte, mint ritka érzékeny, talán koraérett, talán veszedelemben forgó testvééréért. Az ifjú az apát valamennyi parancsát, intelmét, valahány dicsérő szavát makulátlan magatartással fogadta, sohasem ellenkezett, nem csüggedt el, és ha az apát helyesen ítélte meg, hogy egyetlen vétke a góg, ugyancsak értette a módját, hogyan rejtse el ezt a vétket. Szó nem férhetett hozzá, tökéletes volt, különb mindenkinél. Csupán előkelősége lengett körülötte hűvös levegőként, csupán igazi barátja akadt kevés a tudósokon kívül.

– Narziss – szólott hozzá egy gyónás után az apát. – Vétkesnek vallom magam rólad formált kemény ítéletem miatt. Talán igaztalan voltam, gyakran dolyfősnek tartottalak. Nagyon egyedül, szerfelett magányos vagy, fiatal testvérem, csodálódni vannak, de barátaid nincsenek. Szeretve szeretném, bár lenne rá okom, hogy néha megfeddhesselek, de nem szolgálsz rá soha. Bár lennél hébe-hóba neveletlen, mint a korodbeli fiatalemberek. De nem vagy az soha. Olykor kissé aggódom érted, Narziss.

Az ifjú az öregre vetette sötét szemét.

– Nagyon szeretném, tisztelendő atyám, ha nem okoznék gondot neked. Lehet, valóban gőgös vagyok. Kérlek, büntess meg érte. Időnként magam is szeretném magamat megbüntetni. Küldjetelem remeteségbe, atyám, vagy engedjétek, hogy alantasabb szolgálatot végezzek.

– Túl fiatal vagy, kedves testvérem, mind a kettőre – felelte az apát. – Egyébként is annyira beszédre és gondolkodásra termettél, édes fiam, hogy Isten adományát pazarolnám, ha alantasabb szolgálatra rendelnék. Minden bizonnyal tanító és tudós lesz belőled. Te talán nem erre vágyakozol?

– Megbocsásd, atyám, de én nem látom ennyire pontosan a kívánságaimat. A tudományban mindig örömet lelem majd, hogyan is lenne másként? Nem hiszem azonban, hogy a tudomány lesz egyedüli világom. Az ember sorsát és küldetését nem mindig vágyai határozzák meg, hanem valami más, valami eleve elrendeltetett.

Az apát elkomolyodva hallgatta. Öreg arcán mégis mosoly villant, mikor megszólalt:

– Amennyire az embereket megismertem, mindannyian, kivált ifjan, hajlunk arra, hogy vágyainkat összetévezzük a Gondviseléssel. Nos, te, aki úgy hiszed, tudod előre, mondj egy-két szót nekem, mire vagy hivatva?

Narziss félig behunyta sötét szemét, és elrejtőzött hosszú, fekete pillái mögé. Hallgatott.

– Beszélj hát, fiam – buzdította hosszú várakozás után az apát. Narziss halk hangon, szemét lesütve beszélni kezdett.

– Azt hiszem, tudom, tisztelendő atyám, hogy mindenekelőtt klastromi életre vagyok hivatva. Azt hiszem, szerzetes leszek, pap, perjel és apát is talán. Nem azért hiszem mindezt, mintha kívánnám. Nem vágyom tisztségre, de mégis megbíznak majd velem.

Sokáig hallgattak mind a ketten.

– Miből gondolod ezt? – kérdezte tétován az öreg. – Tudásodon kívül melyik tulajdonságodra épül ez a hit?

– Olyan tulajdonság ez – felelte Narziss vontatottan –, amellyel megérezem az emberek természetét és rendeltetését, nemcsak a magamét, másokét is. Ez a tulajdonság arra kényszerít, hogy uralkodjam a többiek felett, és így szolgáljam őket. Ha nem klastromi életre születek, bíró vagy államférfi válna belőlem.

– Lehet – bölintott az apát –, próbára tetted-e már emberismerő, sorslátó képességedet?

– Próbára tettem.

– Mondj hát nekem egy példát.

– Készen vagyok rá, atyám.

– Jól van. Mivel testvéreink titkaiba tudtukon kívül behatolni nem szeretnék, mondd el, hogy mit gondolsz rólam, apátodról, Dánielről.

Narziss felemelte tekintetét, és az apát szemébe nézett.

– Parancsod ez, atyám?

– Az. Parancsom.

– Nehéz erről beszélnem, atyám.

– Nekem is nehezemre esik, hogy téged szólásra kényszerítselek, fiatal testvérem. Mégis megteszem. Beszélj!

Narziss lehajtotta fejét, és így suttogott:

– Kevés az, tisztelendő atyám, amit terólad tudok. Tudom, hogy Isten szolgája vagy, és szívesebben őriznél kecskét, kongatnál kis harangot remeteségben, vagy hallgatnád parasztok gyónását, mintsem egy nagy kolostort kormányozz. Tudom, hogy különös szeretet fűz Isten Szent Anyjához, leggyakrabban hozzá imádkozol. Imádkozol olykor, hogy a görög és mind a többi kolostorunkban művelt tudomány zavart és veszedelmet ne keltsen alárendeltjeid lelkében. Imádkozol olykor azért, hogy türelmed Gregor perjel iránt el ne hagyjon. Olykor pedig csendes végért imádkozol. Úgy hiszem, meghallgatásra találsz, és szelíd halálban lesz részed.

Az apát kis társalgójára csend települt. Végül megszólalt az öreg.

– Rajongó vagy, és látomásaid vannak – kezdte az ősz úr barátságosan. – Jámbor és jóindulatú látomások is lehetnek csalókéak, ne hagyatkozz hát rá-

juk, mint ahogy én sem teszem. Rajongó testvér! ...

– látod-e, mit gondolok erről szívem mélyén?

– Látom, atyám, megértőek a gondolataid. Ezt gondolod: „Ez a fiatal tanítvány itt kissé veszélyben forog, sejtései vannak, talán túl sokat meditált. Nem ártana neki, ha valamiféle vezeklést rónék rá. A kiszabott vezeklést azonban én is megosztom vele.” Erre gondolsz éppen.

Az apát felállt. Mosolyogva intett búcsút a novíciusnak.

– Nos, jól van – mondta –, ne vedd túlságosan lelkedre a sejtéseidet, fiatal testvérem. Isten mást is kíván tőlünk, nemcsak látomásokat. Vegyük úgy, hogy a könnyű halál ígéretével hízelegtél egy öregembernek. Vegyük úgy, hogy az öregember pillanatidőre szívesen is hallgatta ezt az ígéretet. Most azonban elég volt. Holnap a hajnali mise után imádkozz el egy olvasót, alázattal és odaadással imádkozz, ne pedig felszínesen, és én is ezt teszem. Menj hát, Narziss, eleget beszélünk.

Egy másik alkalommal Dániel apátnak egyengetni valója támadt a legfiatalabb tanítóatya és Narziss között, akik a tanítás rendjének egy pontjában nem tudtak megegyezni: Narziss nagy buzgalommal bizonyos változtatásokra törekedett, és ezeket meggyőző érvekkel igazolta is, de Lorenz páter valamiféle féltékenységből ellene szegült, és az újabb megbeszéléseket mindig a lehangolt némaság duzzogó napjai követték, amíg Narziss igaza tudatában újra csak előhozakodott a dologgal. Végül is Lorenz atya kissé sértődött hangon így szólt:

– Nos, Narziss, fejezzük be a vitát. Tudod jól, a döntés az enyém, és nem a tied, nem vagy kollégám, csak kisegítőm, alkalmazkodni köteles. De mivel ezt az ügyet oly nagy fontosságúnak tartod, és mivel én csupán hivatalbeli hatalmam, nem pedig tudásom és tehetségem révén vagyok felettesed, nem akarok magam dönteni, hanem apát urunk elé járulunk, és rábízunk, tegyen igazságot.

Így is tettek, Dániel apát meg türelmesen és jóindulatúan hallgatta végig a két tudós grammatika-tanításáról vallott nézeteinek összecsapását. Mind a kettő aprólékosan elmagyarázta és megokolta véleményét, majd az öregúr kedélyesen rájuk nézett, kicsit megcsóválta ősz fejét, és így szólt:

– Kedves testvérek, remélem, egyikőtök sem hiszi, hogy ehhez a dologhoz éppoly sokat értek, mint ti. Narziss, aki ennyire szívén viseli iskolánk dolgát, és a tanítás megjavításán fáradozik, dicséretet érdemel. Ám ha elöljárója másként vélekedik, Narziss dolga a hallgatás meg az engedelmesség, mert hiába minden javítás, ha érte a rendet és engedelmességet e házban megszegik. Megrovom Narzisst, amiért engedni nem tudott. Nektek, fiatal tudósok, kettőtöknek meg azt kívánom, ne legyetek soha olyan elöljáró híján, aki ostobább nálatok; gőg ellen ez a legjobb orvosság. – E kedélyes tréfával bocsátotta el őket. A következő napokban azonban semmiképpen sem mulasztotta el, hogy fél szemét rajtuk tartsa, vajon helyreáll-e a jó egyetértés a két tanító között.

Történt pedig, hogy a kolostorban, amely annyi érkező-távozó arcot látott már, új arc bukkant fel, és ez nem tartozott az észrevétlen maradók, gyorsan feledésbe merülők közé. Az ifjú, akinek jöttét apja régen jelezte, egy tavaszi napon érkezett, hogy tanulmányait a klostrom iskolájában végezze. Apa meg fiú a gesztenyefához kötötték lovaikat, s a bejáratnál fogadta őket a kapus.

A fiú felnézett a még téliesen kopár fára. – Ilyen fát – mondta – életemben nem láttam még. De szép, de furcsa fa! Tudni szeretném a nevét!

Az apa – gondterhelt és kissé fancsali képű, idősebb úr – ügyet sem vetett az ifjú szavaira, de a kapus, akinek egykettőre megtetszett a fiú, választ adott neki. Az ifjú kedvesen megköszönte, és kezet nyújtott:

– A nevem Goldmund, itt fogok iskolába járni.

A kapus barátságosan rámosolygott, aztán elindult a jövevények előtt, át a kapun, föl a széles kőlépcsőkön a kolostorba, ahová Goldmund félelem nélkül lépett, azzal az érzéssel, hogy ezen a helyen két olyan élőlényel találkozott már, akikben barát-ra lelhet, a fával meg a kapussal.

A vendégeket először az iskolafelügyelő páter, estefelé pedig maga az apát is fogadta. Goldmund apját, a császári hivatalnokot, miután mindkét helyen bemutatta fiát, meghívták, legyen egy ideig a ház vendége. De a vendégjoggal csupán egy éjszakára élt, mivel, ahogy mondotta, reggel tovább kell utaznia. Két lóva egyikét felajánlotta a kolostornak, és az adományt elfogadták. Illedelmes és hűvös volt az

egyházi urakkal folytatott társalgás; de az apát és a páter is örömmel nézegette a tisztelettudóan hallgató Goldmundot, mert a bájos, szelíd ifjú nyomban elnyerte tetszésüket. Apját másnap minden marasztalás nélkül engedték útjára, a fiút azonban szíves örömet tartották maguknál. Bemutatták a tanítóknak, s kijelölték ágyát a diákok hálótermében. Goldmund tisztelettudóan és szomorú arccal búcsúzott apjától, mikor az lóra szállt, mozdulatlanul állt, úgy nézett utána, amíg el nem tűnt a magtár és a malom között a külső kolostorudvar keskeny kapuján át. Amikor megfordult, hosszú, szőke szempilláján egy könnycsepp ült; de a kapus kedveskedően vállon veregette.

– Sose búsulj, ifjú uracsám – vigasztalta –, kezdetben majdnem mindenki hazavágyik egy kicsit, apja, anyja és testvérei után. De hamar meglátod: itt is lehet élni, és nem is olyan rosszul.

– Köszönöm, kapus testvér – mondta az ifjú. – De nekem nincsenek testvéreim, anyám sincs, csak apám.

– Helyettük itt majd vigaszra lelsz, pajtásokra, tudományra, zenére, ismeretlen új játékokra, erre is, arra is, majd meglátod. Ha meg szükségét érzed valakinek, aki jó szívvel van hozzád, gyere hozzám bátran.

Goldmund a kapusra mosolygott.

– Ó, nagyon köszönöm. Ha csakugyan örömet akarsz szerezni nekem, mutasd meg egyszer, minél előbb, kérlek, hol találok a lovacskáinkat, akit atyám itt hagyott. Üdvözölni szeretném, és látni, vajon neki is jól megy-e a sora?

A kapus nyomban magával vitte, és a magtárral szomszédos istállóba vezette a fiút. A langyos félhomályban, hol ló, árpa és trágya csípős szaga terjengett, Goldmund megtalálta az egyik állásban a barna lovat, amelynek hátán ideérkezett. Mindkét karjával átölelte az állat nyakát; a ló megismerte, és már messziről feléje nyújtogatta fejét, fehér foltos, széles homlokához szorította arcát, gyengéden megsimogatta, s a fülébe sugdosott:

– Adj’ isten, Holdas, adj’ isten, jószágocskám, jó kis cimborám! Hogy megy sorod? Szeretsz-e még? Enni kapsz-e? Ugye neked is hiányzik az otthoni rét? Haj, kedveském, lovacskám, Holdas pajtás! De jó is, hogy itt maradtál, gyakran jövök majd hozzád, hadd lássalak.

Ujjasából elővett egy darab, reggelijéből maradt kenyeret, és kis falatonként megetette vele. Aztán búcsút vett tőle, és ment a kapus után, át a széles, nagy város piacteréhez hasonló, hársfákkal szegélyezett udvaron. A belső kapunál köszönetet mondott a kapusnak, már a kezét nyújtotta, mikor észrevette, hogy elfeledte a tanterembe vezető utat, hiába mutatták meg neki az előző napon; kicsit nevetett, s elpirult, úgy kérte a kapust, vezetné tovább, s az szívesen megtette. Ezután belépett az iskolaterembe: tucatnyi gyerek meg ifjú ült a padokban, és ahogy belépett, Narziss, a famulus hátrafordult.

– Goldmund vagyok, az új diák – mondta ő.

Narziss kurtán, mosoly nélkül üdvözölte, s helyet mutatott neki az egyik hátsó padban, s tüstént tovább folytatta a tanítást.

Goldmund leült. Meglepődött, milyen fiatal a tanító, alig néhány esztendővel idősebb, mint ő maga, csodálkozott, és szívből örült, hogy a fiatal tanító olyan szép, előkelő, komoly, és még megnyerő és kedves is. A kapus kedves volt hozzá, az apát barátságosan fogadta, az istállóban egy darabka otthon – Holdas várja, és íme, most itt van ez a meglepően fiatal tanító, komoly, akár egy tudós, előkelő, akár egy herceg, és mennyire fegyelmezett, hűvös, tárgyilagos, lenyűgöző a hangja! Hálás szívvel figyelte, ha nem is értette mindjárt, miről beszél. Jól érezte magát. Kedves, szeretetre méltó emberek közé került, szeretni akarta őket, a barátságukra vágyott. Reggel az ágyban, ébredés után szorongás fogta el, a hosszú út is kifárasztotta, sírt is, amikor apjától elbúcsúzott. Most minden jó, most elégedett. Nézte csak nézte, hosszan a fiatal tanítót, gyönyörködött kemény, sudár alakjában, hideg fénnel villámló szemében, örvendezett a szavakat tisztán, keményen formáló szájának, lendületes, szárnyaló hangjának.

Ahogy véget ért azonban az óra, és a diákok lármásan felkerekedtek, felriadt Goldmund, és szégyenkezve vette észre, hogy elaludt. Ha csak ő vette volna észre – de látták a padszomszédok is, akik suttogva adták hírül egymásnak. Alig lépett ki a fiatal tanító a teremből, a pajtások mindenfelől lökdösni, taszigálni kezdték Goldmundot.

– Kialudtad magad? – kérdezte vihogva az egyik.

– Finom diák! – csúfolta a másik. – Ebből lesz csak pompás örökmécses! Már az első órán ki is alszik!